

Zicht op ruimte voor leren

Citation for published version (APA):

Vrieling, E., Vandyck, I., & de Laat, M. (2013). Zicht op ruimte voor leren. In D. van Amersfoort, M. Coenders, M. Korenhof, R. de Kruif, M. de Laat, C. Meijs, F. Nijland, B. Schreurs, I. Vandyck, & E. Vrieling (Eds.), *LOOK Rapport 44: Netwerkleren: de stille kracht achter een leven lang professionaliseren* (1 ed., Vol. 2, pp. 25-28). LOOK - Open Universiteit. https://onderwijsdatabank.s3.amazonaws.com/downloads/LOOK_Rapp44_web.pdf

Document status and date:

Published: 01/01/2013

Document Version:

Peer reviewed version

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 05 Dec. 2023

Open Universiteit
www.ou.nl

Zicht op ruimte voor leren

Emmy Vrieling, Inne Vandyck en Maarten de Laat

Vrieling, E., Vandyck, I., & De Laat, M. (2013). Zicht op ruimte voor leren. In: C.E.M. van Herpen, R. Schut, P.R.J. Simons, H.M.J.M. Verbeeten, & J.G.G. Zuylen (Eds), *Netwerklernen: De Stille Kracht achter een Leven Lang Professionaliseren* (pp. 25-28). Tilburg: MesoConsult.

Vanuit de inleiding is al duidelijk geworden dat de sociale ruimte waarin wordt geleerd geen vaststaand gegeven is. Binnen deze ruimte wordt voortdurend (op)nieuw onderhandeld op zoek naar vormen van legitimatie en realisatie. Het is dus bij ieder leerproces binnen sociale ruimtes weer 'spannend' op welke wijze het leren vorm krijgt. Alhoewel het leren binnen de sociale ruimte geen vaststaand gegeven is, kan het wel worden gefaciliteerd (Wenger, 1998). In deze bijdrage wordt besproken hoe we, aan de hand van enkele dimensies, de vruchtbare grond waarin mensen de ruimte maken om met elkaar te leren, beter kunnen begrijpen.

Voortdurende beweging binnen sociale ruimtes

Om de ondersteuning van het leren binnen de sociale ruimte zo goed mogelijk vorm te kunnen geven, is al veel onderzoek gedaan naar sociaal leren vanuit de drie invalshoeken van teamleren, communityleren en netwerklernen. Hierbij wordt teamleren gekarakteriseerd door de focus op taken in plaats van kennis, gestructureerd door een formeel schema binnen organisaties (Knapp, 2010). Binnen een community wordt informele kennis gedeeld in lossere structuren buiten de grenzen van de organisatie. De community wordt gekenmerkt door een gezamenlijke identiteit rond een bepaald thema (Wenger, Trayner, & De Laat, 2011). Het netwerklernen perspectief focust op de diversiteit aan sociale relaties tussen docenten en kijkt naar het karakter en de sterkte van deze relaties (Hanraets, Hulsebosch, & De Laat, 2011).

Hoewel de onderwijsliteratuur een duidelijk onderscheid maakt tussen deze drie perspectieven van sociaal leren, laat de dagelijkse praktijk in scholen zien dat groepen dynamisch zijn en dat hun structuur gedurende de levensloop kan veranderen, afhankelijk van de behoeften van de groepsleden. Het leren binnen deze groepen verandert dus door voortdurende onderhandeling. In bepaalde situaties of bij bepaalde activiteiten zal een groep meer aspecten laten zien van een community; in andere situaties of contexten is de focus op een netwerk of team geschikter om professionele ontwikkeling van docenten te stimuleren. Wij zien daarom het leren binnen lerarengroepen niet als te onderscheiden vaststaande perspectieven, maar gaan op zoek naar de dimensies of kernwaarden van sociaal leren, op basis waarvan de diversiteit van een groepsstructuur kan worden beschreven en geanalyseerd. Met andere woorden: om lerarengroepen binnen sociaal leren adequaat te kunnen ondersteunen, lijkt het wenselijk om per groep te bekijken hoe de deelnemers zich ontwikkelen vanuit de dimensies die binnen groepen te onderscheiden zijn. Van daaruit kunnen interventies worden ontwikkeld om de professionele ontwikkeling van leraren in groepen te stimuleren.

Dimensies en indicatoren

Op basis van een literatuurstudie (Vrieling, Vandyck, & De Laat, in voorbereiding) over teamleren, communityleren en netwerklernen zijn vier dimensies met daarbinnen 10 indicatoren van sociaal leren gedefinieerd (Figuur 1). Deze indicatoren geven geen waardeoordeel over lerarengroepen, maar analyseren de positie van de groep. In principe kan men de indicatoren zien als 'schuifjes' waarmee men zelf de configuratie van het sociale leren kan bepalen en volgen. Kijkend naar de bestaande context en de sociale structuren die men reeds heeft ontwikkeld in de praktijk, kan iedere groep gekarakteriseerd worden op ieder 'schuifje'. Ook kan het zo zijn dat de stand van de 'schuifjes' in de

loop van de tijd verandert, passend bij de doelen van de groep. De dimensies met bijbehorende indicatoren worden in de volgende paragrafen toegelicht.

1. Praktijk	
-	1a. In welke mate richt de groep zich op speciale gebeurtenissen of worden de groepsactiviteiten in het dagelijkse werk geïntegreerd?
-	1b. In welke mate laat de groep tijdelijke of permanente sociale activiteiten zien?
2. Domein en waardecreatie	
-	2a. In welke mate richt de groep zich op het verbreden of verdiepen van kennis en vaardigheden?
-	2b. In welke mate ervaart de groep waardecreatie individueel of gezamenlijk?
3. Verbondenheid	
-	3a. In welke mate zien de deelnemers elkaar als kennissen of laten ze een gedeelde identiteit zien?
-	3b. In welke mate laat de groep sterke of zwakke relaties zien?
-	3c. In welke mate zien de deelnemers elkaar als taakuitvoerders of geven ze de voorkeur aan een open atmosfeer?
4. Organisatie:	
-	4a. In welke mate wordt de groep extern aangestuurd of ligt de organisatie binnen de groep zelf?
-	4b. In welke mate laat de groep locale of globale activiteiten zien?
-	4c. In welke mate laat de groep hiërarchische of gelijkwaardige relaties zien?

Figuur 1. Dimensies en hun indicatoren van sociaal leren

Een eerste dimensie die kan worden onderscheiden binnen sociaal leren betreft de problemen waarmee de deelnemers worden geconfronteerd in hun dagelijkse **praktijk** (Figuur 1, dimensie 1).

Lerarengroepen kunnen werken aan urgente persoonlijke of organisatie-gerelateerde problemen (*speciale gebeurtenissen*), maar kunnen ook ontwikkelen in de richting van meer stabiele collectieve leergroepen die het sociaal leren *integreren* in hun dagelijkse praktijk (De Laat, 2012). Wanneer lerarengroepen proactief op zoek gaan naar onderwerpen om hun kennis en vaardigheden te verbreden en/of te verdiepen in samenwerking met mensen met dezelfde gedeelde interesses, ontwikkelen *tijdelijke* leeractiviteiten zich in de richting van een meer *permanente* leerhouding (De Laat, 2012).

Een tweede dimensie van lerarengroepen (Admiraal, Lockhorst, & Van der Pol, 2012; Wenger, 1998; Wenger, Trayner & De Laat, 2011) betreft de mate van gedeeld **domein en waardecreatie** (Figuur 1, dimensie 2). Met gedeeld domein doelen we op het ‘wat’ binnen de groep: een gezamenlijke onderneming zoals gedeeld en continu besproken door de leden van de groep. Hierbinnen kunnen groepen zich richten op het *verbreden* en *verdiepen* van kennis en vaardigheden. Ook kunnen deelnemende teamleden streven naar *individuele* of *gezamenlijke* doelen. Groepen die meer op elkaar afgestemd raken, bewegen steeds meer in dezelfde richting van gezamenlijke doelbepaling (Meirink et al., 2010), leidend tot resultaten die door alle teamleden wordt gewaardeerd.

De derde dimensie, **verbondenheid**, kan worden gekarakteriseerd als de samenhang van de groep: een wederzijds commitment dat leraren bindt in een sociale structuur. Binnen de groep kunnen de leden als een verzameling individuen (*kennissen*) werken aan een gezamenlijk doel, maar kan ook sprake zijn van een *gedeelde identiteit* (Knapp, 2010). Soms laten de deelnemers langdurige sociale relaties zien (*sterke verbindingen*) die gekarakteriseerd kunnen worden als dichtbij, frequent, wederkerig en waardevol (Carmichael et al., 2006). De deelnemers ervaren een sterke naar binnen gerichte focus die diepere kennisontwikkeling bevordert. Deze sterke verbindingen kunnen echter een externe, innovatieve focus van de groep in de weg staan (Hanraets et al., 2011). Externe gerichtheid van de

groep vereist namelijk *zwakke verbindingen* die kunnen worden beschreven als op afstand, niet frequent en niet wederkerig. Deze bevindingen indiceren het belang voor lerarengroepen om zowel interne als externe connecties na te streven voor professionele ontwikkeling. Een derde indicator binnen deze dimensie betreft de mate waarin de leden van de groep zichzelf zien als min of meer zakelijke *taakuitvoerders* richting een bepaald doel of een *open atmosfeer* nastreven.

Organisatie, tenslotte, begeeft zich op het terrein van het ‘hoe’ van de groep: de wijze waarop het leren van de groep wordt georganiseerd. Onderzoek benadrukt het belang van *zelfgestuurd leren* voor succesvolle resultaten (Vrieling, Bastiaens, & Stijnen, 2010), waarbij de lerende actief zijn eigen leren kan plannen, monitoren, evalueren en bijstellen in een cyclisch proces. Hoewel zelfgestuurd leren meestal vanuit een individueel perspectief wordt belicht, laat Beishuizen (2008) zien dat het ook binnen groepen belangrijk is activiteiten te ontplooiën die zelfgestuurd leren aanmoedigen ter verhoging van de professionele ontwikkeling. Om voldoende kennisopbouw binnen de groep te waarborgen, moet de ontwikkeling van *extern gestuurd* naar zelfgestuurd leren geleidelijk plaatsvinden.

Een tweede indicator binnen de dimensie organisatie betreft het onderscheid tussen *locale* en *globale* activiteiten (De Laat & Coenders, 2010). Lerarengroepen ontwikkelen specifieke, contextgebonden (locale) en meer globale kennis. Beide vormen van kennis zijn van belang voor de ontwikkeling van de groep. Zonder locale kennis (bijvoorbeeld specifieke vakinhoudelijke kennis binnen een project) kan geen algemene kennis worden ontwikkeld, maar lerarengroepen hebben ook algemene kennis (bijvoorbeeld kennis over succesfactoren van een project) nodig voor succesvolle ervaringen. Een laatste indicator op het gebied van de organisatie van de groep betreft het onderscheid in *hiërarchische* en *gelijkwaardige* relaties. Het leren van groepen in een hiërarchische structuur kan spontaan leren in meer informele contexten belemmeren (De Laat, 2012). Kijkend naar de doelen van de groep, is het van belang dat alle leden actief betrokken zijn en zich eigenaar voelen van het leerproces voor een mooi groepsresultaat.

Besluit: verkennen van de vruchtbare grond

Om de vruchtbare grond binnen de sociale ruimte beter te kunnen begrijpen, verkennen en begeleiden, kunnen we gebruik maken van de besproken dimensies met indicatoren. Lerarengroepen bewegen continu op de dimensies en ‘schuiven’ als het ware van bijvoorbeeld een meer naar binnen gerichte groep naar een meer extern gerichte groep, en vice versa, afhankelijk van hun doelstellingen.

Door goed naar de groep te kijken en de structuur van de groep op basis van de ‘schuifjes’ te analyseren, kunnen we in beeld brengen waar de groep staat. Op basis van de bespreking hiervan met de deelnemers, is het vervolgens mogelijk te bekijken of dit voor de groep een gewenste situatie is of dat de groep wil ‘schuiven’ op een bepaalde dimensie. Deze intentionele beweging kunnen we aansluitend faciliteren vanuit ons Wetenschappelijk Centrum voor Leraren Onderzoek (LOOK).

Het ligt in onze bedoeling de dimensies met de indicatoren op te nemen in een praktijkinstrument dat, na invulling, kan leiden tot een voor de groep passend advies. Door het instrument met regelmaat in te zetten kan de groep als het ware een assessment uitvoeren richting huidige en gewenste stand van zaken en zich blijven ontwikkelen.

Referenties

Admiraal, W., Lockhorst, D., & Van der Pol, J. (2012). An expert study on a descriptive model of teacher communities. *Learning Environments Research*, doi 10.1007/s10984-0129117-3

- Beishuizen, J. (2008). Does a community of learners foster self-regulated learning? *Technology, Pedagogy and Education*, 17(3), 183-193.
- Carmichael, P., Fox, A., McCormick, R., Procter, R., & Honour, L. (2006). Teachers' networks in and out of school. *Research Papers in Education*, 21(2), 217-236.
- Hanraets, I., Hulsebosch, J., & De Laat, M. (2011). Experiences of pioneers facilitating teacher networks for professional development. *Educational Media International*, 48(2), 85-99
- Knapp, R. (2010). Collective (team) learning process models: A conceptual review. *Human Resource Development Review*, 9(3), 285-299.
- Laat, de, M. (2012). Netwerkleren. In M. Ruijters, & P.R.J. Simons [Eds], *Canon van het leren*. Deventer: Kluwer.
- Laat, de, M.F. & Coenders M. (2011). Communities of Practice en netwerkleren. In: J. Kessels, & R. Poell (Eds.), *Handboek human resource development: Organiseren van het leren* (pp. 417- 428). Houten: Bohn Stafleu van Logum.
- Meirink, J., Imants, J., Meijer, P.C., & Verloop, N. (2010). Teacher learning and collaboration in innovative teams. *Cambridge Journal of Education*, 40(2), 161-181.
- Vrieling, E.M., Bastiaens, Th.J., & Stijnen, P.J.J. (2010). Process-oriented design principles for promoting self-regulated learning in primary teacher education. *International Journal of Educational Research*, 49(4-5), 141-150.
- Vrieling, E., Vandyck, I., & De Laat, M. (in preparation). What's in a name: Social learning and it's dimensions in teacher groups.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice. Learning, meaning and identity*. Cambridge: University Press.
- Wenger, E., Trayner, B., & De Laat, M. (2011). *Telling stories about the value of communities and networks: A toolkit*. Heerlen: Open Universiteit Nederland.